

УДК 378.015.3:[373.2.011.3-051:005.336.2]:7](477)(043.3)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.2>

Вікторія АТОРІНА

доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська область, Україна, 41400

ORCID: 0000-0003-4829-7010

Бібліографічний опис статті: Аторіна, В. (2021). Естетизація предметно-розвивального освітнього середовища закладу вищої освіти як важлива умова розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 5, 10–15, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.2>

**ЕСТЕТИЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА
РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

У статті висвітлено проблему естетизації предметно-розвивального освітнього середовища закладу вищої освіти як важливої умови розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Зазначено аспекти досліджень проблеми формування і розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців і, зокрема, дошкільної галузі. Представлено авторське визначення поняття «естетична компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Виокремлено такі педагогічні умови розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у закладі вищої освіти: 1) естетизація предметно-розвивального освітнього середовища закладу вищої освіти; 2) доповнення змісту навчальних дисциплін питаннями і завданнями, спрямованими на розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів; 3) упровадження вибіркової навчальної дисципліни «Методика розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в освітній процес закладів вищої освіти; 4) використання технологій мультимедійних, інтерактивних, проблемного навчання під час розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; 5) збагачення практичного складника підготовки майбутніх вихователів завданнями, спрямованими на розвиток у них естетичної компетентності. Розкрито сутність понять «естетизація», «освітнє середовище», «предметно-розвивальне освітнє середовище закладу вищої освіти». Розроблено рекомендації для адміністрації, викладачів і студентів щодо збагачення естетичного складника предметно-розвивального середовища закладу вищої освіти. Наведено приклади завдань для студентів, які впливають на розвиток їхніх психолого-педагогічних, методичних знань і суголосних їм умінь. Визначено напрями подальших наукових досліджень. Результати наукового дослідження можуть використовуватися для подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, зокрема розвитку в них естетичної компетентності. Основні положення і теоретичні висновки дослідження дозволяють стверджувати, що впровадження визначеної педагогічної умови у межах змодельованого процесу професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сприяє розвитку в них естетичної компетентності.

Ключові слова: естетична компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, естетизація, освітнє середовище, предметно-розвивальне освітнє середовище закладу вищої освіти.

Victoria ATORINA

Doctor of Philosophy, Senior Lecturer at the Department of Preschool Pedagogy and Psychology, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Kyievo-Moskovska Str., 24, Hlukhiv, Sumy Region, Ukraine, 41400

ORCID: 0000-0003-4981-9925

To cite this article: Atorina, V. (2021). Estetyzatsiya predmetno-rozvyvalnoho osvitnoho seredovyshcha zakladu vyshchoyi osvity yak vazhlyva umova rozvytku estetychnoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity [Aestheticization of the subject-developmental educational environment of a higher education institution as the important condition for developing preschool education institution future teachers' aesthetic competence]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 5, 10–15, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.2>

AESTHETICIZATION OF THE SUBJECT-DEVELOPMENTAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS THE IMPORTANT CONDITION FOR DEVELOPING FUTURE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION TEACHERS' AESTHETIC COMPETENCE

The article highlights the problem of aestheticization of the subject-developmental educational environment of a higher education institutions as the important condition for developing future preschool education institution teachers' aesthetic competence.

The aspects of research issue of forming and developing the future specialists' professional competence, in particular of preschool teachers' ones are defined. The author's definition of the concept of "aesthetic competence of future preschool education institutions teachers" is presented; its components are defined. The pedagogical conditions for developing the aesthetic competence of intending preschool education institutions teachers in higher education institution were defined: 1) aestheticization of the subject-developmental educational environment of higher education institutions; 2) supplementing the content of academic disciplines with questions and tasks aimed at developing the aesthetic competence of future educators; 3) introducing selective discipline "Methods of developing the aesthetic competence of intending preschool education institutions teachers" into the educational process of higher education institutions; 4) applying multimedia, interactive, problem-based learning in developing the aesthetic competence of future educators of preschool education institutions; 5) enriching the practical component of training intending educators with tasks aimed at developing their aesthetic competence. The essence of the concepts "aestheticization", "educational environment", "subject-developmental educational environment of a higher education institution" is revealed. The recommendations for the administration, teachers and students to enrich the aesthetic component of the subject-development environment of a higher education institutions have been developed. The examples of the tasks for students that affect the developing their psychological and pedagogical, methodological knowledge and skills are given. The directions of further scientific researches are determined. The results of the scientific research can be used for the further improving the professional training of intending preschool education institutions teachers, in particular, developing their aesthetic competence. The main provisions and theoretical conclusions of the study suggest that introducing certain pedagogical condition within the designed process of the professional training of intending educators of preschool education contributes to the development of the aesthetic competence.

Key words: *aestheticization, educational environment, subject-developmental educational environment of a higher education institution.*

Актуальність проблеми. Однією з актуальних проблем дошкільної освіти є розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів. Бачити прекрасне навколо себе, розуміти і якісно змінювати навколишній світ і, що найважливіше, формувати естетично розвинену особистість – усе це є завданнями, які стоять перед фахівцями закладів дошкільної освіти. Освітньою лінією «Дитина у світі мистецтва» Базового компоненту дошкільної освіти передбачено формування «здатності дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій і почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички у життєвих ситуаціях під час освітньої і самостійної діяльності» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021). Ефективно втілювати зміст зазначеної освітньої лінії може вихователь із розвинутою естетичною компетентністю.

У контексті розв'язання досліджуваної проблеми поняття «естетична компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» ми визначаємо як здатність до естетичного

сприймання, переживання, оцінювання і перетворення світу за законами краси; сформованість естетичного ідеалу, смаку, цінностей; наявність розвинених естетичних почуттів, суджень, знань у галузі естетики, дошкільної педагогіки і психології і вмінь застосовувати їх в естетичному вихованні дітей (Аторіна, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії компетентнісного підходу зробили українські (І. Бех, Г. Беленька, Н. Бібік, Л. Бірюк, В. Бондар, І. Єрмаков, І. Зязюн, В. Луговий, О. Овчарук, В. Свистун, В. Ягупов та інші) і зарубіжні (І. Зимня, Дж. Равен, Г. Селевко, А. Хуторський та інші) науковці. Вагомими для нашого дослідження є праці Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуша, Н. Гавриша, І. Дичківської, Л. Загородньої, Л. Зданевича, Л. Іщенка, О. Кононка, Т. Поніманської, Т. Пономаренка, в яких висвітлено різні аспекти підготовки фахівців для системи дошкільної освіти.

У роботах сучасних українських науковців О. Дронової, В. Котляра, В. Попової, Г. Сухорукової, Л. Янцур акцентовано увагу на вивченні питань розвитку духовної культури вихова-

теля. Важливо, що розвиток духовної культури дослідники пов'язують зі сферою естетичного.

Різні аспекти естетичного виховання, формування і розвитку естетичної компетентності майбутніх фахівців досліджено Л. Глазуною, О. Заїкою, Л. Масол, О. Мисик, Л. Михайловою, Г. Падалкою, О. Рудницькою, Г. Сотською, І. Тимофєєвою, Н. Федорченко, Т. Швець, О. Щолоковою та іншими.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні проблеми естетизації предметно-розвивального освітнього середовища закладу вищої освіти як важливої умови розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначена компетентність успішно розвивається під час фахової підготовки, якщо у закладі вищої освіти (ЗВО) створено низку педагогічних умов. Під час дослідження нами виокремлено низку таких умов:

1) естетизація предметно-розвивального освітнього середовища ЗВО;

2) доповнення змісту навчальних дисциплін питаннями і завданнями, спрямованими на розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів;

3) упровадження вибіркової навчальної дисципліни «Методика розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в освітній процес закладів вищої освіти;

4) використання технологій мультимедійних, інтерактивних, проблемного навчання під час розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

5) збагачення практичного складника підготовки майбутніх вихователів завданнями, спрямованими на розвиток у них естетичної компетентності (Рожнова, 2021).

Однією із важливих умов розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є естетизація предметно-розвивального освітнього середовища ЗВО.

Освітнє середовище педагогічного ЗВО має активізувати особистісний розвиток майбутнього вихователя. Важливе значення у цьому процесі відіграють естетичні фактори, такі як привабливість середовища, в якому відбувається професійна підготовка; заспокійливе оформлення зон відпочинку; особливо – залу-

чення студентів до активного опанування світу прекрасного, світу мистецтв.

Проблеми естетизації освітнього процесу вивчають відомі педагоги і психологи О. Берlach, О. Дем'янчук, Л. Печко, М. Таборідзе, О. Федій, Л. Хомич, А. Чихурський, Г. Шевченко, А. Щерба та інші.

У психолого-педагогічних дослідженнях дедалі частіше використовують поняття «естетизація», яке у загальному вигляді тлумачиться як надання естетичної форми будь-якій предметній сутності за допомогою естетичного впливу на особистість. Естетизацію розуміють як спосіб організації освітнього процесу (Миропольська, Комаровська, (2013) або як методологічний освітній принцип (Шевченко, Пастухова, 2010). Однак незаперечною є спільна позиція авторів щодо потреби в естетизації цілей, завдань та організації педагогічного процесу. Зокрема О. Берlach, О. Дем'янчук, А. Чихурський (Дем'янчук, Чихурський, Берlach, 2017) пропонують розглядати естетизацію закладу освіти як процес і результат уведення естетичного компонента у процес навчання і виховання з метою формування естетичної свідомості, естетичного світосприйняття, естетичних оцінок учасників освітнього процесу.

Одним зі складників освітнього процесу у ЗВО є освітнє середовище, що становить комплекс матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов, які забезпечують організацію життя студентів і викладачів під час професійної підготовки.

В. Ясвин визначає освітнє середовище як систему впливів та умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться у соціальному і предметно-просторовому оточенні. Розвивальне освітнє середовище – це середовище, здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу (Ясвин, 2001).

М. Братко визначає освітнє середовище закладу вищої освіти як багатосуб'єктне і багато-предметне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності, продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей і самореалізації під час життєдіяльності (Братко, 2010).

Якісним можна вважати освітнє середовище у тому випадку, коли воно спроможне забезпечувати всім суб'єктам навчання можливості для задоволення освітніх потреб, особистісного розвитку і саморозвитку. Умови освітнього середовища мають стати ресурсом підвищення якості освіти, джерелом розвитку різних видів досвіду особистості. Важливо, щоб ці умови задовольняли духовні і соціальні запити учасників освітнього процесу (пізнавальні, естетичні, загальнокультурні), потреби у спілкуванні з іншими людьми тощо. Слід зазначити, що бажання «естетизувати» все, що стосується освітнього процесу, може викликати потяг до надто широкого і прямолінійного застосування декоративного оздоблення навчальних приміщень, коли воно починає втрачати ознаки комплексного і високохудожнього та суперечить власне вимогам освітнього процесу.

Предметно-розвивальне освітнє середовище ЗВО охоплює архітектурні особливості будівлі, обладнання, умови освітнього процесу, які стимулюють розвиток кожної особистості. Воно представлене сучасними аудиторіями та іншими приміщеннями: комп'ютерним класом, деканатами, кафедрами, лабораторіями, бібліотекою, центром для дозвілля студентів та іншими, де студенти оволодівають змістом навчання, матеріалізованим у технічних і нетехнічних засобах: підручниках, навчальних посібниках, додатковому дидактичному матеріалі, аудіо-, відео- і комп'ютерній техніці. Оформлення всіх приміщень повинно гармоніювати між собою (колір стін, меблів, фіранок). Під час облаштування приміщень ЗВО особливу увагу варто приділяти якості матеріалів, із яких виготовлене обладнання, і правилам добору навчального обладнання, його відповідності санітарно-гігієнічним нормам. Слід пам'ятати, що незаповнене і безбарвне предметно-розвивальне освітнє середовище ЗВО чинить на студентів негативний вплив, гальмує розвиток особистості так само, як і перенасичене.

Естетичне предметно-розвивальне освітнє середовище закладу вищої освіти залежить від зусиль кожного суб'єкта освітнього процесу: адміністрації, викладачів, студентів, допоміжного персоналу. Воно спрямоване на вдосконалення особистісних проявів і професійне становлення майбутніх вихователів. Освітнє середовище закладу вищої освіти

буде розвивальним, якщо воно створює умови для розвитку і саморозвитку кожної особистості з урахуванням індивідуальних особливостей; сприяє особистісному і професійному становленню студентів; ставить їх у ситуації вибору, прийняття самостійних рішень; виховує відповідальне ставлення до результатів навчально-пізнавальної діяльності; створює можливості досліджувати, експериментувати, використовуючи певні засоби, форми педагогічного спілкування і взаємодії. Тому нами розроблені рекомендації для адміністрації, викладачів і студентів щодо збагачення естетичного складника предметно-розвивального середовища закладу вищої освіти.

Керівництву:

- продовжувати системну роботу з естетики середовища ЗВО, зокрема, ремонт аудиторій, підтримання у привабливому естетичному вигляді фасаду будівлі університету, дерев, газонів тощо, прикрашати на території ялинки до новорічних свят;

- забезпечувати постійний контроль за організацією роботи предметно-розвивального середовища у ЗВО;

- активізувати роботу університетського музею, втілюючи його виховний і розвивальний (духовно-естетичний) потенціал;

- заохочувати до музейно-педагогічної діяльності викладачів університету;

- продовжувати роботу з фондом музею, зокрема створювати виставки до свят.

Викладачам:

- створювати в аудиторіях зони, які є моделями осередків ЗВО (наприклад, куточки природи, ігрові, експериментування, самостійної художньої діяльності тощо);

- дбати про естетичний складник матеріалів, які використовуються під час занять (таблиці, схеми, презентації);

- виготовляти дидактичний матеріал для проведення занять;

- оформляти каталоги навчально-методичного забезпечення.

Студентам:

- створювати естетично привабливі сезонні змінні екрани для висвітлення інформації;

- організовувати догляд за створеними осередками у приміщеннях ЗВО;

- створювати стенди запитань і відповідей до керівництва ЗВО;

– створювати і постійно оновлювати елементи декору для прикрашання приміщень університету до свят.

Під час нашого дослідження естетизація предметно-розвивального освітнього середовища ЗВО передбачала гармонізацію просторово-предметного наповнення. До нього належав дизайн аудиторій, фойє, коридорів; використання музейних предметів, самостійних музеїв тощо. Ефективність естетизації освітнього середовища залежить і від правильно підбраного інструментарію професійної підготовки майбутніх вихователів і рівня розвитку естетичної культури учасників освітнього процесу (студентів і викладачів). У навчальних аудиторіях ми пропонуємо створити музеї педагогічного профілю, які матимуть важливе значення для задоволення соціальних, інтелектуальних і духовних потреб особистості, яка формується і здобуває професію вихователя, що є основою розвитку особистісного компонента естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Такий музей репрезентував би здобутки і цінності педагогічної культури, найкращі зразки практики у галузі освіти. Це, на нашу думку, може стати джерелом натхнення для професійного становлення майбутніх вихователів.

Освітнє середовище ЗВО впливає на формування і задоволення потреб естетичного світосприйняття, котре психологи розуміють як здатність помічати, спостерігати, позитивно емоційно оцінювати, прагнути створювати красу у довкіллі. Ми вважаємо, що емоції є важливим компонентом процесу навчання студентів, адже сприяють успішності сприйняття змісту, що вивчається, розвитку мовлення і мислення, підвищенню мотивації та формуванню інтересу до предмета вивчення.

Беззаперечним є факт, що мистецтво, усебічно впливаючи на людину, активно і цілеспрямовано розвиває та організовує її думки і почуття, світосприйняття і світорозуміння та відіграє особливу роль у розвитку творчого потенціалу особистості. Різноманіття педагогічних ситуацій, їхня неоднозначність вимагають варіативних підходів до аналізу та вирішення завдань. На наше переконання, в освітньому середовищі ЗВО має бути місце творчості, пошуку, реалізації здібностей та інтересів студентів, накопиченню особистого творчого досвіду та естетичної діяльності, що сприя-

тиме формуванню особистості із гнучким, продуктивним мисленням, здатної генерувати оригінальні ідеї, що є особистісним компонентом естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Із метою естетизації предметно-розвивального освітнього середовища ЗВО ми організували виготовлення студентами елементів декору, якими прикрашали аудиторії, коридори університету до Дня працівників освіти, Дня дошкільця, до Нового року, 8 Березня; ознайомили учасників освітнього процесу із класичною музикою під час перерв.

Під час виготовлення елементів декору майбутні вихователі демонстрували комплекс спеціальних і художньо-естетичних умінь, які утворюють діяльнісний компонент естетичної компетентності. Вони малювали, вирізали, клеїли різноманітні вироби (гірлянди, квіти, листівки, ялинки тощо), якими потім прикрашали інтер'єр закладу вищої освіти до свята. Здобувачі освіти працювали у групах, малих групах, парах, що дозволяло їм спілкуватися та естетично оцінювати авторські задуми елементів декору своїх однокласників. Виконання поставлених завдань дозволило розвинути певні якості особистості (естетичний смак, креативність, свободу поведінки і художньо-естетичного самовираження, самостійність, ініціативність, товариськість), які утворюють особистісний компонент естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Ознайомлення учасників освітнього процесу із класичною музикою (Л. Бетховен «Мелодія сліз», «Симфонія № 5», «Соната № 14», А. Вівальді «Пори року», В. Моцарт «Соната для двох» тощо) дозволило вплинути на розвиток особистісного компонента естетичної компетентності, зокрема естетичного сприйняття, естетичних переживань, почуттів, формування естетичних смаків, естетичного ідеалу, естетичної оцінки. Окрім того, у майбутніх вихователів розвивалися психічні пізнавальні процеси (сприйняття, пам'ять, уява, мислення) як умова успішної естетичної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, під час професійної підготовки у ЗВО потрібно використовувати естетизацію предметно-розвивального освітнього середовища закладу вищої освіти як важливу умову, яка сприяє ефективності розвитку естетичної

компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним напрямом

подальших наукових досліджень є розроблення ефективних форм і методів розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів в умовах дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аторіна В. М. Розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці : дис. ... доктора філософії : 011 Освітні, педагогічні науки. Глухів. 2021. 314 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Братко К. В. Аналіз даних естетичного сприймання у феноменологічній філософії. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*. 2010. Вип. 190. С. 118–124.
4. Дем'янчук О. Н., Чихурський А. С., Берlach О. П. Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату. Луцьк, 2017. 219 с.
5. Комаровська О.А. та ін. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : метод. посіб.; за заг. ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. Київ, 2013. 159 с
6. Рожнова В. М. Педагогічні умови розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Зб. матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів загальної середньої, передвипускової і вищої освіти аспірантів, молодих учених (здобувачі ОНС «Доктор філософії»)* (м. Глухів, 11–12 березня 2021 р.). 2021. Ч. 2. С. 38–41
7. Шевченко Г. П., Пастухова Ю. А. Художньо-естетичне виховання студентської молоді. Луганськ, 2010. 211 с.
8. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва, 2001. 366 с.

REFERENCES:

1. Atorina V. M. (2021) Rozvytok estetychnoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity u fakhoviy pidhotovtsi : dys. ... doktora filosofiyi : 011 Osvitni, pedahohichni nauky. [Developing aesthetic competence of future preschool education institution teachers in the professional training: dis. ... Doctor of Philosophy: 011 Educational, pedagogical sciences]. Hlukhiv. 314 p. [in Ukrainian].
2. Bazoviy komponent doshkilnoyi osvity. [Basic component of preschool education]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.] (access date: 10.10.2021) [in Ukrainian].
3. Bratko K. V. (2010) Analiz danykh estetychnoho spryymannia u fenomenolohichniy filosofiyi. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filosofiya. Vyp. 190*. [Analysis of aesthetic perception data in phenomenological philosophy. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Philosophy*]. Issue 190. P. 118–124 [in Ukrainian].
4. Demyanchuk O. N., Chykhursky A. S., Berlach O. P. (2017) Estetyzatsiya navchalno-vykhovnoho protsesu zahalnoosvitnoyi shkoly-internatu. [Aestheticization of the boarding school educational process]. Lutsk. 219 p. [in Ukrainian].
5. Estetyzatsiya navchalno-vykhovnoho protsesu v osnovniy shkoli zasobamy mystetstva : metod. posib. / O. A. Komarovska ta in.; za zah. red. N. Ye. Myropolska, O. A. Komarovska. [Aestheticization of the educational process in primary school by means of art: a methodical manual / O. A. Komarovskaya and others; under the general edition by N. E. Myropolska, O. A. Komarovska]. (2013). Kyiv. 159 p. [in Ukrainian].
6. Rozhnova V. M. (2021). Pedahohichni umovy rozvytku estetychnoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity. *Zb. materialiv shchorichnoyi zvitnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi zdobuvachiv zahalnoyi srednoyi, peredyvshchoyi i vyshchoyi osvity aspirantiv, molodykh uchenykh (zdobuvachi ONS «Doktor filosofiyi»)* (m. Hlukhiv, 11–12 bereznya 2021 r.). [Pedagogical conditions for the development of aesthetic competence of future preschool education teachers. Coll. materials of the annual reporting scientific-practical conference of applicants for general secondary, vocational and higher education of graduate students, young scientists (applicants for degree “Doctor of Philosophy”) (Hlukhiv, March 11-12, 2021). Chapter 2. P. 38–41 [in Ukrainian].
7. Shevchenko H. P., Pastukhova Yu. A. (2010). Khudozhno-estetychne vykhovannya studentskoyi molodi. [Art and aesthetic education of student youth]. Luhansk. 211 p. [in Ukrainian].
8. Yasvin V. A. (2001) Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektyrovaniyu. [Educational environment: from modeling to designing]. Moscow. 366 p. [in Russian].